

Література

1. Божович Е.Д. Психологические требования к содержанию и организации контроля за процессом усвоения знаний школьников // Психологические критерии качества знаний школьников: Сборник научных трудов / Под ред. И.С.Якиманской. – М.: Изд. АПН СССР, 1990. – С.21-25.
2. Бондаревская Е.В. Гуманистическая парадигма личностно ориентированного образования // Педагогика. – 1997. – № 4. – С.11-17.
3. Бондаревская Е.В., Бремус Г.А. Теория и практика личностно ориентированного образования // Педагогика. – 1996. – № 5. – С.72-80.
4. Дремова І.А, Швець В.О. Планування тематичного контролю результатів навчання алгебри в основній школі // Теорія та методика навчання математики, фізики, інформатики: Зб. наук. праць. – Кривий Ріг, 2001. – Т.1. – С.71-83.
5. Фридман Л.М. Как построить новую школу (концепция личностно развивающего обучения) // Народное образование. – 1993. – № 7-8. – С.6-11.
6. Швець В.А. Реализация функций тематического контроля результатов обучения учащихся математике в старших классах средней школы: Дис. ... канд. наук / КГПИ им. А.М. Горького. – Киев, 1989. – 209 с.
7. Якиманская И.С. Личностно ориентированное обучение в современной школе. – М., 1996. – 96 с.
8. Якиманская И.С. Разработка технологии личностно ориентированного обучения // Вопросы психологии. – 1995. – № 2. – С.31-42.

*Евич З.М.,
Уманське педучилище*

РОБОТА ІЗ ОРФОГРАФІЧНИМ СЛОВНИКОМ В ШКОЛІ

Вивчення української мови сприяє розвитку логічного мислення учнів: у ході навчання вони набувають умінь аналізувати, зіставляти, порівнювати та узагальнювати мовні явища, вчать знаходити потрібні приклади, докази, робити самостійно висновки; добирати і систематизувати матеріал відповідно до теми, основної думки висловлювання; складати план виступу, тези, конспекти.

Саме тому на сучасному етапі словники стають ще більш важливими довідниками, які допомагають уточнити значення і походження слова, його вимову, наголос, правопис, дібрати синоніми, антоніми, фразеологізми, допомагають правильно визначити способи творення багатьох слів.

Уміння користуватися словником – необхідна умова різнобічного розвитку учнів, а робота з ним сприятиме збагаченню мовного запасу слів, виробленню навичок добирати потрібне слово а бо відповідник йому, розвиватиме здатність мислити, розумі-

ти слово в усьому спектрі його семантичних відтінків.

Словник допомагає учням і в самостійній творчій роботі при написанні творів, переказів, а також полегшить цю роботу, заощадить їх час при виконанні багатьох домашніх завдань, спрямованих на розвиток мовлення закріплення вивченого.

У багатьох словниках передається дух і нев'януча краса мови, чітке і достатнє тлумачення слів, показ відтінків фразем; поєднується академічна строгість і водночас доступність для широкого читача.

Дбаючи про загальний розвиток учнів, про їх мовленнєву культуру, учителям належить активно залучати дітей до роботи зі словниками, а для цього за допомогою системи вправ виробити навички користування довідковою літературою.

Лексикографічні джерела у сучасному мовознавстві поділяються на такі групи: енциклопедична література, різноманітні словники, довідники [2, 7]. Серед цих джерел можна виділити два основних типи словників: енциклопедичні (енциклопедії: загальні і галузеві), загально мовні (лінгвістичні), які в свою чергу поділяються на різні види: тлумачні, перекладні, орфографічні, етимологічні тощо.

Слід зазначити, що серед лінгвістичних словників мають місце навчальні словники, які за обсягом значно менші, ніж академічні, і призначені для роботи за ними в школі. Їх можна поділити на такі типи: 1) лексико-фразеологічні (тлумачні, синонімів, антонімів, іншомовних слів, фразеологічні); 2) словотворчі (морфемні, словотворчі, етимологічні); 3) граматичні; 4) орфографічні [5].

Орфографічний словник призначений для якнайширшого задоволення потреб мовної практики, у ньому певною мірою представлена також термінологічна лексика, особливо слова, що викликають труднощі в написанні (терміни іншомовного походження, утворенні за допомогою запозичених префіксів та суфіксів), окремі просторічні, діалектні слова, що досить широко побутують у класичній і сучасній художній літературі, слова, які передають застарілі поняття.

Оскільки основне призначення словника – бути довідником з орфографій, в ньому не розрізняються значення слів, не наводяться їх тлумачення. проте у випадках, коли слова-омоніми ч і різні значення того самого слова мають не однакові закінчення, після розробки слова коротко пояснюється в дужках його значення або ж вказується на сполучуваність його з іншими словами; короткими тлумаченнями супроводжуються слова, різні за значенням, але близькі щодо написання, і слова, що пишуться однаково, але по-різному наголошуються. Наприклад: аналогічний (аналогія) і аналогічний (подібний), атлас, -у (альбом) і атлас, -у (тканина); кампанія (система заходів) і компанія (товариство, об'єднання); поділ (ділення) і поділ (пелена, новизна) [3, 5].

Словникова стаття має такий вигляд:

дід-мороз, діда-мороза (загальна назва)

Дід Мороз, Дід Мороз (казковий персонаж)

Рейк-явік, – а

спорожнити, -ожню, -ожними, -ожните

спорожнений.

Отже, орфографічний словник найчастіше використовується у шкільній практиці, починаючи вже із молодших класів, і це дає можливість зацікавлювати школярів у використанні довідкової літератури, а тому вчитель повинен не тільки відсилати дітей до словника, щоб перевірити правильність написання слова, а і по можливості використовувати його як дидактичний матеріал при виконанні різних вправ (орфографічних, граматичних, лексичних).

Учень за допомогою орфографічного словника може сам запобігти значній кількості помилок або виправити їх у роботах, які не встигає перевірити вчитель.

При користуванні словником учень повинен уміти:

- швидко відшукувати потрібне слово;
- якщо слово не знайдено слід звернутися до словника більшого за реєстром;
- читати словникову статтю;
- назвати частину мови до якої належить слово;
- пояснити його лексичне значення;
- на основі початкової і додаткової форм віднести слово до певної групи;
- відшукати початкову форму слова на основі похідної.

Р.П.Векслер пропонує варіанти застосування правил перевірки слів у поєднанні із використанням словника:

1. Правила перевірки написання слів з ненаголошеним голосним (добір спільнокорених слів або заміна форми слова) за допомогою словника. (це дає змогу навіть слабким учням самостійно виправляти допущені помилки).

2. Випадки виправлення помилок, коли застосування правила ґрунтується на розумінні лексичного значення слова.

3. Словник допомагає запобігти помилці.

4. Написання слова регулюється одночасним застосуванням різних правил у поєднанні за використанням словника [8].

Р.П.Векслер наголошує, що обов'язковою умовою успішного опанування матеріалу орфографічного словника є уважне ознайомлення з передмовою. Зміст словникових статей слід аналізувати в таких аспектах:

- акцентуаційному;
- лексичному;
- морфологічному;
- орфографічному [7].

Незначною мірою шкільні підручники орієнтують вчителя на використання орфографічного словника на уроках мови. Бажано розширити кількість вправ, урізноманітнити їх, передбачити завдання з використанням орфографічного словника з метою самоконтролю.

Словесник має передбачити різні види робіт, щоб ознайомити учнів зі словником і

виробити навички користування ним.

Проаналізована нами література достатньо представила використання словника на етапі закріплення, але ми вкажемо, що він може з успіхом використовуватися і на інших.

Орфографічний словник на етапі підготовки (актуалізація опорних знань, умінь і навичок) використовуємо при вивченні орфографічних тем у 5 класі.

Підручник передбачає проведення ознайомлення з будовою цього словника, дається стаття-довідка про призначення цього словника, із особливостями написання і вимови слів, його передбачено використовувати при вивченні орфоєпії, при виконанні орфоєпічних вправ.

Перед вивченням теми “Ненаголошені голосні **е, и, о** в коренях слів”. Із словника виписати слова, звернути увагу на підкреслені букви: *учень, тихенько, блищати, берег, левада, леміш, пиріг, голубка, крохмаль.*

Порівняти, чому в одних словах можна підібрати перевірне слово, а в інших – ні. Чим це можна пояснити?

У 6 класі орфографічний словник можна використати при вивченні розділу “Морфологія”, а саме, перед вивченням теми “Дієслова I та II відміни. Букви **е, и** в особових закінченнях дієслів I та II дієвідміни”.

Із словника виписати дієслова в 3-й особі множини, визначити дієвідміну.

Мар...те, лет...те, печ...те, мел...мо.

Слова записати у дві колонки.

Отже, на етапі підготовки до сприймання нового слід звертатися до орфографічного словника з тим, щоб створити проблемну ситуацію, виявити суперечності, що існують у написанні слів.

На етапі вивчення нового цей словник можна використати при вивченні тем: 1. “Правила вживання м’якого знака”. Записати слова у дві колонки, вставляючи пропущений м’який знак: 1 – без Ь, 2 – вживається Ь: *мід..., віс..., сут..., кобзар..., школяр..., вір...те, вуз...кий.* Звернути увагу на підкреслені приголосні, зробити висновок. В яких словах допущені помилки? виправити, згадати правила, коли пишеться м’який знак.

“Подвоєння та подовження приголосних”

В словнику знайти слова з початковими однаковими двома приголосними: *вв-..., зз-...* Виконати словотворчий розбір їх. Зробити висновок, коли відбудеться подвоєння приголосних і т.д.

Отже, орфографічний словник використовуємо на етапі вивчення нового з метою спостереження над мовними явищами, виведення правил і закономірностей.

На етапі контролю переважають лексикографічні вправи продуктивного, творчого характеру, що вимагають від учнів уміння самостійно орієнтуватися в словниках, вибирати з-поміж них потрібний для розв’язання поставленого лінгвістичного завдання, при написанні власних висловлювань.

Контролюючи, наприклад, засвоєння теми “Написання значущих частин слова”, розділу “Орфографія” учням 6-го класу пропонуються завдання:

1) вписати із словника 6 слів з префіксами *пре-*, *при-*, *при-*, скласти з ними речення.

2) який словник допоможе перевірити правильність виконання завдання: записати слова, вставляючи пропущені букви (*e*, *u*): *оз...ро*, *оч...рет*, *дер...во*, *пов...ртайся*, *в...рба*, *з...лені*, *ум...ватися*, *підв...ди*.

Отже, ми виявили, що орфографічний словник можна використовувати на різних етапах уроку.

Література

1. Словник української мови. В 10 т. – К.: Наукова думка, 1930. – Т.І.
2. Російсько-український словник ділової мови / Укл. П.Підмогильний, Е.Плужник. – К.: Час. 1992. – С.5-10.
3. Орфографічний словник / Укл. С.П.Головащук. – К.: Освіта, 1994. – С.5–40.
4. Орфографічний словник української мови / Укл. А.А.Бурячок. – К.: Наукова думка, 1995. – С.3-90.
5. Орфоепічний словник української мови / Укл. М.І.Погрібний. – К.: Радянська школа. 1986. – С.5-25.
6. Беляєв О.М. Сучасний урок української мови. – К.: Рад. школа, 1981. – С.37–40.
7. Векслер Р.П. Орфографічний словник у самоосвіті вчителя // УМЛШ. – 1983. – №3. – С.65-69.
8. Векслер Р.П. Тлумачний словник на уроках мови // УМЛШ. – 1983. – № 9. – С.69-82.

Жуковський В.М.

КОНЦЕПЦІЯ ПРАГМАТИЗМУ ПРО МОРАЛЬНО-ЕТИЧНЕ ВИХОВАННЯ УЧНІВ У США

Прагматизм як філософська течія виник у США у другій половині XIX століття в епоху інтенсивного розвитку науки і техніки, а як філософія освіти й педагогічна практика набув поширення згодом у XX столітті. Розвиток ідей прагматизму збігся з періодом активної соціальної, політичної й освітньої реформи в американському суспільстві, відомої як прогресивний рух, котрий тривав з кінця 1890 років до входження США у Першу світову війну в 1917 році. Прагматизм став магістральним напрямом американської педагогіки і школи XX століття. Головна мета філософії та освіти прагматизму – виховати в молодого покоління суголосні якості, відповідні вимогам суспільного життя.

Провідним теоретиком і практиком прагматизму в галузі освіти став Джон Дьюї (John Dewey, 1859-1952), який розвинув ідеї перших прагматистів, і вишукував їх у